

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ

У статті розкрито значення інтегрованого навчання на уроках рідної мови.

Сьогодні змінюється стратегія і тактика навчання рідної мови. Пошуки нових форм, методів удосконалення системи мовної освіти в загальноосвітній школі привели до використання інтегрованих підходів навчання рідної мови.

Інтеграція (від лат. "повний, цілісний") – це створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин із кількох раніше розрізнених одиниць (навчальних предметів, видів діяльності тощо).

Проблема інтегрованого навчання в школах різних типів є предметом наукового інтересу багатьох дослідників. На думку Т. Усатенка, "реалізація ідей інтеграції і гуманітаризації передбачає докорінну перебудову не лише педагогічного мислення, а й усієї системи освіти – вихід учителя за межі власного предмета. Настав час осмислювати фактичний матеріал з позиції філософії, здійснювати міжпредметні зв'язки, усвідомивши місце своєї дисципліни в загальній системі культури" [1: 50].

Інтегроване навчання допомагає вчителю по-новому бачити свій предмет, більш чітко усвідомлювати його співвідношення з іншими науками; допомагає поєднувати можливості різних навчальних дисциплін у створенні цілісних уявлень учнів про світ, суспільство, науку, мистецтво, літературу.

Ще В. Вернадський зазначав, що "... ріст наукових знань ХХ століття швидко стирає межі між окремими науками. Вони дедалі більше спеціалізуються не за науками, а за проблемами. Це дає змогу, з одного боку, надзвичайно глибоко вивчати явище, а з другого, – охоплювати його з усіх точок зору" [2: 54].

Взаємозв'язок у вивченні шкільних предметів – природний процес, зумовлений логікою навчання. Ще багато років тому відомий педагог Я. Коменський відзначав: "Усе, що перебуває у взаємному зв'язку, повинно викладатися у такому зв'язку" [3: 627].

Предметна структура навчального плану приховує в собі небезпеку того, що, за словами М. Скаткіна, "ціле буде затулено його окремими частинами, що з-за дерев не стане видно лісу. Щоб уникнути цієї небезпеки, необхідно у змісті навчання забезпечити синтез, інтеграцію, поєднання частин в єдине ціле. Це реалізується шляхом міжпредметних зв'язків" [4: 32]. Міжпредметні зв'язки є основою інтеграції мови з іншими предметами: літературою, народознавством, історією, географією, образотворчим мистецтвом.

Ефективність організації навчальної діяльності учнів залежить від використання міжпредметного зв'язку з літературою. Уроки української мови мають стати уроками словесності. Підкреслимо, що для вчителя має особливе значення не лише теорія проблеми, а й те, під час вивчення якого матеріалу з мови можна здійснювати інтегровані підходи найбільш ефективно. Забезпечення міжпредметних зв'язків у викладанні мови та літератури, що розвивають і збагачують мовлення, необхідне не лише для глибшого й кращого усвідомлення цих двох предметів, але й для оволодіння всіма іншими предметами шкільної програми, засвоєння яких має своєю опорою розвинене мовлення та мислення школярів.

Використання на уроках мови знань із літератури виробляє в школярів навички вдумливо читати художні тексти: опрацьовуючи твір, вони звертають увагу на точність, яскравість, виразність мови, задумуються над стилістичним навантаженням.

Під час вивчення іменника, наприклад, використовується текст із повісті Степана Васильченка "У бур'янах". Слухаючи текст, учні виписують слова, що відповідають на питання "хто?" або "що?"

"Уночі була гроза, а ранок видався ясний на диво. Небо чисте, лагідне-лагідне, що, дивлячись на нього, мимохіть осміхнешся. Сонце веселе, тепле, бадьоре. На бур'янах рясніли блискучими діамантами краплі нічного дощу, світилися, як із золота ковані, листочки глухої кропиви, круто пахли високі буйні ромашки, і дух його мішався з вранішнім димом, що викочувався клубками із бовдура в сусідній хаті".

Виписані дітьми слова (*гроза, ранок, небо, сонце і т.д.*) використовуються в бесіді про світ предметів, що оточує нас. Учитель підводить учнів до розуміння, що називається предметом у граматиці. На цій основі формується визначення іменника.

Слово в художньому творі має ще й ту перевагу, що мовлення тут особливе, індивідуалізоване. Саме завдяки літературі на уроках мови можна показати, що слово може змінювати своє лексичне значення залежно від контексту, модифікуючись навіть до свого протилежного поняття.

Так, наприклад, під час вивчення лексики використовуємо твір Степана Васильченка "Дитинство Шевченка":

Катерина, старша сестра Тараса, бувало, посадить малого в ромашках, а сама біжить погратися до дитячого гурту, де аж куріла гульня.

– Поясніть, як ви розумієте слово куріла, доберіть до нього синоніми.

Говорючи про малого Тараса, який допізна не вертався додому, і вже сутеніло, коли повернувся з чумаками, – сусід мовить:

– Я казав, що знайдеться. Такий лобатиий не пропаде.

– Слово лобатиий означає "людина з великим лобом", головатий, розумний, кмітливий, тямущий, башковитий, тямкий, догадливий, спритний. У якому значенні вжито слово лобатиий у тексті?

У тексті читаємо про Тараса:

Ви послухайте, що цей волоцюга вигадусь: старий того не придумас збрехати, як воно. Каже, що ходив він туди, де сонце заходить, бачив залізні стовпи, що підпирають небо, і ті ворота, куди сонце заходить на ніч, як корова в хлів. Розповідає, ніби справді сам тее бачив.

– "Волоцюга" – той, що зубожів, бродячий, блукаючий, мандрівний. У якому значенні воно вжито в цьому тексті? Яким словом можна замінити слово збрехати в цьому тексті?

(Слова для довідок: сказати неправду, вигадати, нафантазувати).

– Як ви розумієте: з докором, зі здивуванням, із захопленням хлопчиком, з огудою чи похвалою сказані наведені вище слова? Потрібне підкресліть.

– Коли дід Іван розповідає, як цариця Катерина руйнувала волю козачу, Запорізьку Січ, у людей "мимохить піднімалися шапки на головах вгору і по-вовчому загорались очі. Зразу одчувалось, що тут, під кріпацькими ланцюгами, бує сила – велика, могутча, що її не задушиш, що тільки стряхнеться вона, то розірве ті ланцюги, як нитку ...".

Слово "буяти" означає швидко рости, набиратися сили, мати щось у достатку, бурно проявлятися; "життя бує" – значить вирує, клекоче, клетотить.

Якого змісту надає це слово наведеному тут уривку? Як воно конкретизує вислів: по-вовчому загорались очі?

– Прочитайте текст:

Тарас Шевченко ще змалку купався у тих віршах невідомих поетів, що зуть їх народними піснями.

– Поясніть, як ви розумієте слово "купався", доберіть до нього синоніми.

– Батько поета в розмові про навчання Тараса каже дякові:

Та він у нас не такий уже розбіяка, як його уславили, як до нього добре – він удвічі добрий. Тонкослізний – що жалісне почує, зараз плакать. Ну й упертий, нема чого ховати...

– У даному разі слово "тонкослізний" характеризує здатність не тільки почути, а й відгукнутись душею на чийсь страждання, чийсь горе, чужі муки. Доберіть синоніми до слова "тонкослізний", складіть із ними речення.

(Слова для довідок: чуйний, чуткий, чутливий, співчутливий, вразливий).

У Тараса були пісні ... Завжди то одна, то друга бринить у грудях ...

Народна творча стихія вхопила, як обцецьками, маленьке покривджене серце, завертіла ним, як вітер билинкою ...

– Поясніть, як ви розумієте слово "бринить"?

– Яким почуттям сповнений цей уривок?

– Яке ставлення до Тараса-сироти виражено в словах "маленьке покривджене серце"?

– Читаємо в кінці тексту: "Натовпом полинули думки. Пригадалось малярство, мрії, і з нутра стала підніматися якась могутча, міцна сила, що прагне боротьби ... та гаряча, тасмна, невиразна надія, що з нього щось вийде ... мусить вийти ...

Сонце пригріло, поцілувало хлопця. Засміявся. Сів на перила гребельки і заплакав.

"Важко жити, а як же хочеться жити ..."

– Доберіть синоніми до слів могутча, міцна (сила).

– У тексті стоять поруч слова "засміявся" і "заплакав". Про який настрій вони говорять?

– З поданого переліку виберіть вислів, який відповідає зображеній ситуації:

– це були сльози прощання зі слабістю;

– це були сльози надії;

– це були сльози віри в те, що з нього щось вийде;

– це були сльози сили, що усвідомила себе.

Здійснюючи взаємозв'язки між мовою й літературою, необхідно широко використовувати на уроках матеріали фольклору. Джерелом, з якого довго питимуть нащадки, назвав фольклор П. Грабовський, бо все краще, створене народом, базується на народному ґрунті, живиться народною мораллю.

І. Франко розглядав народну творчість як пропедевтику історії мови й літератури. Він відзначив великі потенційні можливості фольклору для виховання молоді, бо саме в своїх приповідках, піснях і казках народ поставив тривкий пам'ятник своїй здоровій, розумній, чесній мислі, своїй прихильності до світла, до справедливості. К. Ушинський вважав, що немає кращого засобу привести дитину до живого джерела народної мови, ніж прислів'я. Коли виникає питання, чим же найбільш виховують уроки мови, то кожного разу переконаєшся в тому, що їх виховна сила – саме у формуванні, в утвердженні чутливості до слова, тому що воно є наймогутнішим засобом впливу на учня. Слово в устах учителя – це сила, яку нічим не можна замінити.

Фольклорні тексти бажано використовувати в процесі опрацювання багатьох розділів програми з мови. Так, наприклад, до прислів'їв та приказок слід звертатися під час вивчення іменника, дієслова: *Як у воду глянув. Не все те золото, що блищить. Неправдою світ пройдеши, та назад не вернешся;* під час вивчення займенників, числівників: *Яка шана, така й дяка. Яка хата, така й правда. Той Іван, та не та шапка. За одного битого двох небитих дають. Не той друг, хто медом маже, а той друг, хто правду скаже і т.д.*

Діти дуже люблять, коли їм під час пояснення чи закріплення пропонують пригадати народні приказки та прислів'я, які ілюструють виучуване правило. Таке завдання вони сприймають як запрошення до змагання.

Щоб збагатити знання учнів з мови, навчити школярів володіти її багатствами, сприймати глибинну сутність творів літератури, дуалізм у підході до слова, шлях тут має бути один – забезпечення міжпредметних зв'язків у викладанні мови та літератури, зв'язків продуманих, науково обґрунтованих, які б давали можливість не лише

засвоїти граматичні закономірності мови, а й навчитися яскраво, виразно й переконливо висловлювати в усній та писемній формах свої думки, глибоко сприймати й розуміти мову образів літератури.

Інтегровані уроки спонукають учителів до творчої роботи у навчанні української мови, розвивають творчі здібності учнів, дослідницькі вміння й навички, привчають до самостійності, індивідуальної, диференційованої роботи, що допомагає краще засвоїти матеріал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Усатенко Т.К. Інтеграція змісту освіти на навчання мови // Укр. мова і літ. в школі. – 1990. – № 11.
2. Вернадский В.И. Размышления натуралиста. Кн. 2. – М.: Просвещение, 1975.
3. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Просвещение, 1955. – 627 с.
4. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики. – М.: Педагогика, 1980. – 96 с.

Матеріал надійшов до редакції 5.03.2005 р.

Грибан Г.В. Эффективность внедрения интегрированного обучения на уроках родного языка.

В статье раскрыто значение интегрированного обучения на уроках родного языка.

Gryban G.V. The efficiency of the usage of integral approach in teaching Ukrainian.

The article deals with the significance of integral approach in teaching Ukrainian.